

Darülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye'si'nde İlk Üniversite Reformu (1933)

İlyas Söğütü*

Giriş

Gösterilen onca çabaya rağmen, YÖK yasa taslağı üzerinde henüz bir uzlaşma sağlanabilmiş değil. Görünüşe bakılırsa, kamuoyunun çoğunluğu bir reformun gerekliliği konusunda hemfikir. Buna karşılık bir türlü sonuca ulaşamaması ilgili tarafların bakış açıları ve beklentileri arasında derin ve esaslı farklar bulunduğu bir göstergesi. Türk siyasal hayatının gelişim çizgisi dikkate alındığında bu çatışma ve krizin sebeplerini anlamak o kadar da zor değil. Çatışma ve kriz, büyük ölçüde, ken-disini toplumun kefilisi ve garantörü olarak gören bürokratik elitin devlet-toplum ilişkileri tahayyülü ile toplumsal talep ve beklentileri dillendirdiği iddiasında olan siyasal elitin ideolojik tercihleri arasındadır. Öyle ki ne zaman “üniversite reformu” gündeme gelse, bu uyuşmazlık kendisini hemen açığa vurmakta ve üniversitelerin evrensel anlamda üniversite nos-yonuna uygun bir yapıya kavuşturulması için neler yapmak gerektiği sorusu çoğu kez bu gerilimlerin gölgesinde kalmaktadır.

* Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Bilecik İİBF, Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi.

Bu yazının amacı YÖK yasa taslağı ekseninde yaşanan tartışmaları değerlendirmek değildir. Amaç, bugün yaşanmakta olanın analiz edilmesinde önemli ipuçları içerdiği düşünülen tarihsel bir olayı dikkatlere sunmaya çalışmaktır.

1933 Üniversite Reformuna Giden Yol

Bu çalışmanın konusu olan 1933 Üniversite Reformuna geçmeden evvel, bu reforma giden yolda asker-sivil bürokratik kadroların temel ilke ve hedeflerine ve bu hedeflere ulaşmak için benimsemiş oldukları yöntemlerin nasıl bir devlet-toplum ilişkisine yol açtığı konusuna kalın çizgilerle de olsa değinmek gerekir.

Bilindiği üzere Türk inkılâbının iki temel ögesinden biri “medeniyetçilik” diğeri “milliyetçilik”tir (Yıldız, 2001: 223; Mert, 2001: 198). Gerçekten de modernleşme, bizim için yaşamsal bir zorunluluktur. Zira, tarih sahnesinde varlığımızı sürdürebilmek için çağdaş dünyanın kurum ve değerlerini almak gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin çökmüş olması bu zorunluluğun somut bir göstergesiydi. Milliyetçilik ise ulusal bağımsızlığın temini, ulusun çağdaş uluslarla aynı düzeye

getirilmesi, ulusal birliğin sağlanması gibi hedefleri içeriyordu.

Önder kadroya göre modernleşme, gelenek ve dinin yerine laik-akılcı düşüncenin ikamesiyle¹ ulusal birlik ise ulusun tüm fertlerinin ortak bir düşünceye kavuşturulmasıyla gerçekleşebilecekti. Gerek laik akılcı düşünce biçiminin yerleştirilmesi ve gerekse ulusal bilincin pekiştirilmesi açısından ulusal eğitim yararlanılacak araçların başında gelmekteydi.

1920'li yıllarda bir yandan modern-batılı toplum vizyonuna uygun olan kurumsal inkılaplar gerçekleştirildi, diğer yandan da bu kurumsallaşmayı pekiştirecek ideolojik çerçevenin oluşturulması çabaları hız kazandı. Bu bağlamda gerçekleştirilen inkılaplar halk yığınlarının yaşam düzeylerinde hissedilir bir iyileşme yaratmamıştı (Ahmad, 1996: 21). Bu yüzden halk, hükümete karşı bir hoşnutsuzluk içindeydi. 1930'da kurulan muhalefet partisi SCF'ye yönelik yoğun ilgi bunun bir kanıtıydı. Ayrıca modern kurum ve değerlerin işlevsel olabileceği nesnel koşullar oluşturulmadan reformların devlet eliyle gerçekleştirilmesi geleneksel değerlerin taşıyıcısı durumundaki kitleler tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Çünkü, yüzyıllardır süregelen alışkanlıkları, anlayışları ve dünya görüşlerini

salt hukuki düzenlemelerle bir anda ortadan kaldırmak pek de kolay değildi.

1930'lu yıllara gelindiğinde, inkılabın önder kadrosu, devletle toplum arasındaki çelişkinin aşılması için halkla teması artırma, toplumu daha yakından denetleme ve bu yolla devlet ideolojisini kitlelere aktarmak gerektiğine karar verdiler. 1920-1931 yılları arasında yeni rejimin kurumsal ve ideolojik çatısı oluşturulmuş, yani kurumsal sekülerizasyon gerçekleştirilmiş (Belge, 2001: 37) artık sıra bunun topluma benimsettirilmesine gelmişti.

İnkılabın ve onun ideolojisi olan seküler değerler sisteminin topluma benimsettirilmesinde temel araç devlet, yani bürokrasiydi². Bu sebeple devletçilik, dönemin tek siyaset biçimiydi. Kemalist seçkinlerden Tekinalp bu hususu şöyle dile getirir: "Devletçilikten anladığımız, yalnız iktisadî devletçilik değil, topyekûn devletçiliktir. Bunun manası da devletin içtimai ve kültürel hayatın bütün sahalarına müdahalesidir" (Tekinalp, 1944: 255).

Seçkinler, bir ideal olarak benimsenen modern toplumun kurulabilmesi ve ulusal bilincin pekiştirilebilmesi için devletin toplumun bütün alanlarına müdahale edebilmesi ve toplum karşısında rakipsiz tek otorite haline gelmesi gerektiğini düşünmekteydiler³. CHP genç ideologlarından Ali Fuat Başgil'in

¹ Klâsik sekülerleşme tezine göre toplumlar modernleştiçe dinin toplumsal otoritesi zayıflamakta, başka bir ifadeyle sekülerleşme artmaktadır. Bu görüşe göre din ve modern düşünce farklı iki anlam sistemidir, bir anlam sistemi olarak din, modern koşullar altında gittikçe hakimiyetini yitirmektedir (Mert, 1994: 30). Oysa modernleşme bağlamında bu ilişki tersinden kurulmakta ve dinin önemi azalırsa modernleşme olabilir şeklinde algılanmaktadır. Bu ters nedensellik ilişkisinin sonucu olarak sekülerleşme bir proje haline gelmekte ve modernleşmenin ön koşulu olarak görülmektedir. Kadioğlu'nun da vurguladığı gibi Batı'da sekülerleşme bir süreç olarak gündeme gelirken, başta Türkiye olmak üzere müslüman dünyada bir model olarak, modernleşme projelerinin temel taşı olarak ele alınmıştır (Kadioğlu, 1999: 76).

² Pek çok Batı dışı toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da modern toplumun oluşumunda öncü ve devindirici rol üstlenecek sivil ve çevresel aktörlerin mevcut olmayışı yüzünden, bu misyon, toplumun en devrimci sınıfı olan asker-sivil bürokrasi tarafından üstlenilmiştir.

³ Ancak ekonomi alanının bunun bir istisnasını teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Zira en katı devletçi politikaların uygulandığı dönemlerde bile, özel teşebbüs büsbütün yad-sınmamış, iktisadî devletçiliğin Türkiye'nin özgül şartlarının bir gereği olduğu, asıl hedefin ise ekonominin özel teşebbüse bırakılması olduğu vurgulanmıştır.

(Parla, 1993: 215) “Hep devlet içinde, hiçbir şey devlete karşı, hiçbir şey devlet dışında, işte devletçiliğin bugünkü formülü” şeklinde ifade ettiği devletçi siyaset 1930 sonrasında devletin toplumsal uzamın bütün alanlarına müdahalesi ve devlet dışı sivil oluşumları tasfiye etmesine yol açtı. Bu bağlamda Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği, Talebe Birlikleri, Muallimler Cemiyeti, İhtiyar Subaylar Cemiyeti, Gazeteciler Cemiyeti ve Mason Dernekleri kapatıldı. Kültürel-ideolojik küreyi devlet denetimine almak için “Halk Evleri” teşkilâtı kuruldu. Neredeyse tüm kültürel faaliyetler bu kuruluşun çatısı altında toplandı. Amaç, modern kültürü kitlelere aktararak, devletle toplum arasındaki ideolojik farklılığı ve bunun yarattığı gerilimleri ortadan kaldırmaktı. Halkevlerine biçilen rol, devlet ideolojisinin Anadolu içlerine taşınmasıydı. Ayrıca “din”den “spor”a, “müzik”ten “basın”a kadar pek çok alanda yeni rejimin ideolojisine uygun reformlar gerçekleştirildi. 1933’te gerçekleştirilen üniversite reformu da bu genel eğilimin bir parçası olarak gündeme geldi.

Reformun Sebepleri:

Reformun amaçlarının başında, devlet ideolojisinin geniş kitlelere aktarılmasında görev alacak öncü kadroları yetiştirecek bir üniversite düzeninin kurulması geliyordu. Başka bir ifadeyle amaç, “Cumhuriyet”in yürütücü kadrosunu oluşturmaktı. İnkılâbın önder kadrosu, inkılâp ideolojisini topluma benimsetmedikçe, yani “geleneksel ethos”un yerine “modern et-hos”u ikame etmedikçe yapılan inkılâbın uzun ömürlü olmayacağına farkındaydı. Zira Atatürk, Batı uygarlığını yaratan temel ögenin akıl ve bilime inanç olduğunu biliyordu. Hayatta en hakiki yol göstericinin bilim olduğu saptaması bunun bir kanıtıydı. Eğer laik ve akılcı bir elit grubu yaratılabilirse, bu grup Türkiye’yi bir ideal

olarak benimsenen çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarabilirdi (Heper, 1974: 99). Dolayısıyla önce modernleşmenin niteliklerini kavramış bir öncü elit grubu (Köker, 1995: 14) yetiştirilecek, daha son-ra da bu kadrolar kitlelerin değiştirilmesi işini üstlenecekti (Heper, 1974: 99). Gerçi Osmanlı’dan intikal eden bir bürokratik elit vardı, ama bu kadroların nitelik, nicelik ve ideolojik açıdan ihtiyaca cevap verecek düzeyde oldukları söylenemezdi (Heper, 1974:104-105).

Üniversitede reform yapılmak istenmesinin bir diğer önemli sebebi de İstanbul Darülfünun’u ile Ankara’daki seçkin kadro arasındaki ideolojik farklılıktı. Zira, inkılâpçı kadroların devletçi, merkeziyetçi, projeci ve yukarıdan biçimlendirici modernleşme anlayışlarına karşılık Darülfünun öğretim kadrosu çoğunlukla liberal eğilimli kişilerden oluşmaktaydı (Şevket Süreyya, 1933:6; Berkes, 1997: 105)⁴. Ankara’daki seçkin kadro bu durumdan pek hoşnut değildi. Örneğin önde gelen ideologlardan Şevket Süreyya, Türk İktisatçılar Cemiyeti’nin düzenlediği konferansta konuşan Ağaoğlu Ahmet Bey’in liberal, dolayısıyla devletçilik ve inkılâpçılık aleyhtarı görüşlerinin Darülfünun müderrislerince takdir ve heyecanla karşılanmasını (Şevket Süreyya, 1933: 6) Ankara hareketiyle açıktan bir zıtlama olarak değerlendirmekteydi. Kaldı ki, hükümetin Darülfünun konusundaki rahatsızlığı yeni değildi. 1925’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılması üzerine darülfünunda çıkan olaylar hükümetin tepkisine yol açmış, hükümet bu kurumun özerkliğine son veren

⁴ 1908 Devrimi’yle Osmanlı başkentinde gerçek bir düşünce özgürlüğü dönemi başladı, çok sayıda örgüt kuruldu, yüzlerce dergi ve gazete yayınlandı. Darülfünun da bu çoğulcu ortamdan etkilendi ve İslâmcı, milliyetçi, liberal... çok sayıda karşıt siyasî fikrin etkili olduğu bir alan hâline geldi (Öncü, 2002: 524).

bir tasarımı meclise sevk etmiş, ancak tasarı yasalaşamamıştır (Lök-Erten, 2002: 537).

Devlet seçkinlerinin üniversiteye ve üniversite özerkliğine yaklaşımlarında dünya-siyasi ideolojik konjonktürünün de belirli bir etkisi olmuştur. Örneğin Burhan Asaf'ın Darülfünuna yönelttiği şu eleştiriler üniversite reformunun hangi siyasî-ideolojik atmosferde yapıldığının bir kanıtıdır. "Darülfünün Avrupa'nın XIX. asır ilim telâkkisine göre (...) liberal zihniyetin bir mahsulü olarak kurulmuştur. Buna göre ilim, ilim için yapılır, ilimden başka bir maksat tecviz edilemez. İlme, dışarıdan bir müdahale yapılamaz. İlim ocağı müstakildir". Fakat "liberal görüş hayattaki kredisini kaybetmiştir". Artık "Darülfünunların ilmî mütalâalarını liberalizmle istinat ettirmeleri, sadece bir irticadır" (Burhan Asaf, 1933b:25-26). Liberalizmin iflâsının resmen tescil edildiği memleketlerde darülfünunlara müdahale tabii görülmüştür. Bugün Rusya, Almanya ve İtalya'da darülfünunların liberal devirdeki istiklâlleri kalmadığı gibi, ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor (Burhan Asaf, 1933b: 27). Burhan Asaf'ın bu değerlendirmesine göre liberal bir mantıkla kurulmuş olan darülfünun bu hâliyle varlığını sürdüremezdi. Bu durumda onu, ülkenin içinde bulunduğu inkılâp koşullarına göre yeniden yapılandırmak gerekiyordu.

Cumhuriyet elitlerini bu reforma yönelten üçüncü ve belki de en önemli sebep, üniversiteyi, devlet ideolojisini yeni kuşaklara ileten bir "ideolojik aygıt" hâline getirmektir. 1931 yılında iktidara yakın gazetelerde üniversitenin özerk yapısı ve inkılâp hareketine umulan desteği vermeyişi sıkça eleştirilmeye başlanmıştı. Örneğin Sadri Ethem'e göre "Darülfünun inkılâplara karşı ilgisizdir" (*Vakit*, 21 Ağustos 1931). Zeki Mesut'a göre ise darülfünun, yeni bir toplumun inşası anlamına gelen inkılâp evresinde inkılâpçılara yol

göstereceği, halkı inkılâp ideolojisine inandıracığı ve böylece inkılâp heyecanının canlı tutulmasına katkıda bulunacağı yerde, "yeni hayat"a ve "inkılâba" uzak ve ilgisiz kalmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Aralık 1932). Kadroculardan İsmail Hüsrev ise üniversiteyi devlet ideolojisinin taşıyıcısı bir araç-kurum olarak görmekteydi: "İnkılâbın dışında ve inkılâba bîtaraf kalan cemiyet müesseseleri ve fertler, ancak menfi müessese ve menfi fertlerdir. İnkılâpta bîtaraflık tasavvur edilemez. Her münevver, cephelelerinden birinde yer almaya mecburdur. Bîtaraf unsur, bîtaraf müessese bilerek ve bilmeyerek reaksiyonu (irticayı) desteklemiş olur. Hele bu müessese bir darülfünun olursa..." (İsmail Hüsrev, 1933 :25). Burhan Asaf da darülfünunun Ankara hareketine destek vermeyişini özel ve kasıtlı bir ilgisizlik olarak değerlendirmiştir (Burhan Asaf, 1932: 48). CHP ideologlarına göre darülfünunun inkılâp hareketine mesafeli duruşunun asıl sebebi, yapılan inkılâplardan hoşnut olmayan akademik kadroların çoğunluğu oluşturmalarıydı.

Görüldüğü üzere, reformun asıl amacı, üniversiteyi devlet ideolojisinin topluma benimsettirilmesinde bir endoktrinasyon aracı hâline getirmektir. Aslına bakılırsa, bu tutum, Tek Parti Dönemi'nde genel olarak eğitime biçilen rolün (Kaplan, 1999) bir parçasıydı. Zira eğitim, yeni rejimin meşruiyetini sağlamak için kullanılan vasıtaların başında gelmekteydi. Gerçekten de Tek Parti Dönemi'nde eğitim, resmî ideolojinin genç kuşaklara ve kitlelere aktarıldığı ve devletle toplum arasındaki hiyerarşik ve otoriter ilişki biçiminin öğretildiği bir siyasal toplumsallaşma aracı olarak görülmüştür.⁵

⁵ Benzer görüşler, başta Platon ve Hobbes olmak üzere kimi siyaset felsefecileri tarafından da ileri sürülmüştür. Örneğin Hobbes'a göre ulusal eğitim, toplumu yöneten egemen için bir kontrol aracı olmalıdır. Yurttaşlar arasındaki fikir farklılıklarını, devlet ve toplum düzenini

Şimdi, bu bağlamda yöneltilmesi gereken soru, Kemalist elitin ideolojik açıdan bir örneklik sağlamaya bu denli önem atfetmesinin sebeplerinin ne olduğu sorusudur. Bu soruya anlamlı bir cevap verebilmek için bu elit grubunun birey, toplum ve devlet anlayışını kısaca özetlemek icap eder.

Bilindiği üzere, Cumhuriyet'le birlikte iktidarın kaynağı lâikleştirilmişti. Artık yeni devlet, meşruiyetini "Tanrı" dan değil, "ulus"tan almaktaydı. Kemalist ideoloji, devleti yeni bir meşruluk formülü üzerinde, yani ulusla devletin birliği esasında yeniden kurmayı hedefliyordu (Keyman, 1997:91). Bu birlik fikrinin temelinde ise organik toplum tasavvuru vardı. Durkheim-Gökalp çizgisinde II. Meşrutiyet Dönemi'nde geliştirilen halkçılık ideolojisi içinde varlığını sürdüren bu tasavvur, Cumhuriyet kadrolarına intikal eden düşüncelerin başında gelmekteydi. Organik toplum tasavvuruna göre ulus/halk, sevinçte ve tasada bir, çıkarları birbiriyle örtüşen, sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleydi. Bu organik birliğin diğer tamamlayıcı ögesi ise düşünsel-ideolojik birlik fikriydi. "Ulus"un ve "devlet"in varlığı ve bekası için, halkın "ulusal çıkar" ekseninde birleştirilmesi ve ideolojik açıdan türdeş bir hâle getirilmesi gerekiyordu. Zira, sınıfsal ve ideolojik farklılıklar toplum organizmasının devamı açısından tehlikeliydi. Örneğin CHP Genel Sekreteri Recep Peker bu konuda şöyle diyordu: "Devletin selâmetini, devlet içindeki ulusal birliğin daima masum ve mahfuz olmasında görürüz (...) ulus, hepsi tek tek olan ve hepsi

---

tehdit eden potansiyel bir fesat kaynağı olarak gören Hobbes'a göre toplumun anarşi ve kargaşaya sürüklenmeden varlığını sürdürebilmesi, tüm yurttaşların fikir birliği içinde olmalarına bağlıdır. Bu birliği sağlayacak olan ise "devlet"tir. Ona göre toplumu yönetmek, insanların eylemlerini yönetmek demektir. Eylemleri yönetebilmek için ise düşünceleri yönetmek gerekir. Çünkü insan eylemine yön veren şey, onun düşünceleridir (Kaplan, 1999: 25).

ayrı tarafa çeken insanlardan teşekkül edince, benim sosyal düşünceme göre bir değer ifade etmez. Fertlerin yarattığı kalabalık yekûnunun, yani ulusun (...) muvaffak olabilmesi (...) için düşüncede ve harekette bir ve birleşik olması gerekir (Peker, 1984: 48). İşte 1933 reformu, birtakım bilimsel ve teknik amaçlar olmakla birlikte daha çok bu türden bir birliği sağlamak amacıyla gerçekleştirildi. Reformdan sonra, dönemin Maarif Vekili Reşit Galip'in, yeni üniversitenin bir iman ve aşk kürsüsü olacağını belirtmesi (Binbaşıoğlu, 1995: 231) bu yargıyı doğrulayan bir ifadeydi.

Şüphesiz, inkılâp ideolojisinin lâik ve akılcı niteliği modern bir toplumun kurulması açısından önemli bir başlangıçtı. Ancak, tüm ulusun tek tip bir düşünce yapısına kavuştu-rulmak istenmesi, fikir farklılıklarının zararlı addedilmesi, modernitenin temeli olan spekülâtif düşünce geleneğinin yerleşmesini engelleyici bir yaklaşımdı. Bu tutumun, Türk inkılâbının genel hedefi açısından bir çelişki oluşturduğu açıktı. Yine eğitimin aydınlanmadan ziyade aydınlatıcı ve öğretileyici nitelikte olması, kendi aklı ve bilgisine dayanarak çözüm alternatifleri üreten, farklı fikirleri karşılaştırebilen, eleştiren birey-öznenin ortaya çıkışını güçleştirecekti.

Reform Neler Getirdi?

1933 reformuna kadar Darülfünun'un hukuki konumunu belirleyen iki kanun vardı.1922 kanunu üniversiteye bilimsel ve düşünsel özerklik tanımıştı. 21 Nisan 1924 tarihli kanunsa akademik özgürlüğü dokunul-maz kılıyor ve üniversiteyi tüzel kişilik olarak gösteriyordu. Her iki kanun da üniversite özerkliği yolunda ilk adımlar olarak önemliydi (Okçabol, 1998: 68).

Reform öncesinde Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji profesörü olan Albert Malche

1932 yılı başlarında Türkiye'ye davet edildi ve kendisinden darülfünun hakkında bir rapor hazırlaması istendi. Bu raporda Malche'nin eleştirisi ve gözlemleri şunlardı: Türkçe bilimsel yayın eksikliği, profesör maaşlarının düşüklüğü, üniversiteye tanınan özerkliğin üniversiteyi toplumdan ve hükümetten soyutladığı, ezberci eğitim metodu, derslerin ansiklopedik bilgiler şeklinde verilmesinin gerçek bilimsel çalışmaya yönelişi engellediği, öğrencilerin yabancı dil düzeylerinin düşüklüğü (Widman, 2000:75-76). Görüldüğü üzere bu tespitler üniversite ile bir şekilde ilişkisi ve ilgisi olan hemen herkesin ilk bakışta fark edebileceği kadar genel ve açık sorunlardı⁶.

Malche raporunu 29 Mayıs 1932'de hükümete sundu. 1933'te tekrar geldi ve Türk reform komisyonu ile birlikte eski Darülfünun'un yeni İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesi çalışmalarını yönetti (Widman, 2000: 77). Malche'nin önerileri ders verme yönteminin değiştirilmesi, üniversite öğrenimine devam edebilmek için yabancı dil eğitiminin zorunlu ve baraj olması, Türkçe bilimsel yayınların artırılması, İktisat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin açılması, üniversitenin toplum içindeki etkinliğinin artırılması ve bu bağlamda öğretmenler için geliştirme kursları düzenlenmesi, arkeolojik geziler, kongreler, halka açık konferanslar, tatil kursları tertip edilmesiydi.

Rapor, devlet erkanınca beğeni ile karşılandı. Bunun en önemli kanıtı önerilerin pek çoğunun uygulamaya konulmuş olmasıydı. Ders yöntemi değiştirildi, Yabancı Diller Yüksekokulu kuruldu, yabancı dil dersi zorunlu kılındı. Türkçe bilimsel yayınlar çıkarıldı, pek çok edebiyat, sanat ve klâsik eserin

çevirisi yapıldı. Kütüphanelerin durumu düzeltilti. Yasal düzenlemelerle üniversitenin Maarif Vekâleti'ne daha sıkı bağlanması gerçekleştirildi (Widman, 78-80).

Reformun Sonuçları:

Reformun en önemli sonuçlarından biri de Darülfünundaki 240 öğretim elemanından yaklaşık üçte ikilik bir kısmının (157'sinin) tasfiye edilmesiydi (Lök-Erten, 2002: 542). Bu yeni düzenleme yukarıda belirtildiği gibi, düşünsel ve ideolojik açıdan bir örneklik sağlama iradesinin bir yansımasıydı (Keyder, 1995:138).

Reform, genel olarak bilimsel ve teknik bir mesele olarak ele alınmış olmakla birlikte, biraz daha yakından bakıldığında asıl amacın devlet ideolojisini savunacak, yayacak bir üniversitenin kurulması olduğu açıktı. Öğretim kadrosu arasında yapılan bu geniş tasfiye bu niyetin bir açık bir göstergesiydi. Bu tasfiyede "ideolojik açıdan rejime uymayanlar elenmiş ve devrim çizgisini benimseyenler işbaşına getirilmişti (Yetkin, 1983:72). İdeolojik kaygıların bilimsel ve teknik kaygılardan daha ağır bastığının kanıtlarından biri de 2250 sayılı kanunun görüşülmesi esnasında TBMM'de hemen hiçbir tartışmanın yapılmamış olmasıdır. Eğer öncelikli amaç üniversiteyi Batı'daki örneklerine uygun bir kurum hâline getirmek olsaydı bu kanunun bu doğrultuda ne gibi hükümler içerdiği hususunda bir tartışma yaşanabilirdi.

İdeolojik açıdan türdeşliği gerçekleştirme amacının daha ağır bastığının bir diğer göstergesi de üniversitenin özerk yapısına son verilmiş olması ve onu MEB'e bağlayarak idare mekanizması içine dahil edilmesidir. Ayrıca, reformu müteakip Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Kemal Tengirşek, Yusuf Hikmet Bayur gibi önde gelen ideolog ve politikacıların bu ideolojik

⁶ Kaldı ki aradan geçen onca yıla rağmen bugün de çoğunlukla bu eksikliklerin geçerliliğini koruduğu bir gerçektir.

birliği sağlamak üzere üniversitede ders vermiş olmaları da bu tezi doğrulayan diğer bir olgudur.

Tek biçimlilik tutkusu 1933 reformuyla son bulmuş değildir. Üniversiteyi devlet ideolojisinin taşıyıcısı bir kurum olarak görme refleksi, sonraki yıllarda da bürokratik elitin üniversiteye müdahalesine yol açmıştır. 1946'da Ankara DTCTF'de öğretim üyeleri Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Muzaffer Şerif'in görevlerine ideolojik görüşleri sebebiyle son verilmiştir. Devlet seçkinlerinin bu süreçte üzerinde durdukları bir konu, öğretim üyelerinin siyasî içerikli yazı yazamayacakları ve konuşma yapamayacaklarıdır⁷. 1945'te dönemin Millî Eğitim Bakanı bu hususta bir genelge yayınlamış ve 1946'daki tasfiyeler de bu genelgeye dayandırılmıştır. 1960, 1971 ve 1981 yıllarında üniversiteye yapılan müdahalelerin ve tasfiyelerin gerekçesini hep ideolojik sebepler oluşturmuştur.

Kaynaklar

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınevi, İstanbul-1996.

Belge, Murat, "Mustafa Kemal ve Kemalizm", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, Cilt:2, Ed. Ahmet İnel, İletişim Yay., İstanbul-2001.

Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, 2.b., Yay. Haz: Ruşen Şener, İletişim Yay., İstanbul-1997.

Binbaşıoğlu, Cavit, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, MEB. Yay., İstanbul-1995.

Burhan Asaf, "Arkada Kalan Darülfünun", *Kadro*, Sayı: 8, Ağustos-1932.

Burhan Asaf, "Arkada Kalan Darülfünun'un Başına Gelenler", *Kadro*, Sayı:18, Haziran-1933a.

Burhan Asaf, "Üniversitenin Manası", *Kadro*, Sayı:20, Ağustos -1933b.

Cangızbay, Kadir, *Hiç Kimsenin Cumhuriyeti*, Ütopya Yay., Ankara-2000.

Gök, Fatma, "Cumhuriyet Döneminde Eğitim Sistemi ve Üniversiteler", *İktisat Dergisi*, Ekim-1998.

Heper, Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, ODTÜ. Yay., Ankara-1974.

İsmail Hüsrev, "Millî Kurtuluş Devletçiliği" *Kadro*, Sayı:18, Haziran-1933.

Kadıoğlu, Ayşe, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Mubakemesi*, Metis Yay., İstanbul-1999.

Kaplan, İsmail, *Türkiye'de Millî Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yay. İst-1999.

Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, Çev., Sabri Tekay, İletişim Yay., İstanbul-1995.

Keyman, E. Fuat, "Kemalizm, Modernite, Gelenek: Türkiye'de 'Demokratik Açılım' Olasılığı", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 72, Bahar-1997.

Köker, Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, 3.b.: İletişim Yay., İstanbul-1995

Lök, Atilla-Bağış Erten, "1933 Reformu ve Yabancı Öğretim Üyeleri", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, 2.b., Cilt:3, Ed. Uğur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., İstanbul-2002.

Mert, Nuray, *Lâiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul- 1994.

Mert, Nuray, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Lâiklik ve Karşı Lâikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, Ed: Ahmet İnel, İletişim Yay., İstanbul -2001.

Okçabol, Rıfat, "Cumhuriyet Döneminde Eğitim Sistemimiz", *İktisat Dergisi*, Ekim- 1998.

Öncü, Ayşe, "Akademişyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, 2.b., Cilt:3, Ed. Uğur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., İstanbul-2002.

Parla, Taha, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, 2.b.: Yay. Haz.: Füsun Üstel- Sabir Yücesoy, İletişim Yay., İstanbul -1993.

Peker, Recep, *İnkılâp Dersleri*, 4.b., İletişim Yay., İstanbul-1984.

Sadri Ethem, *Vakit*, 21 Ağustos 1931.

⁷ Bu yasağın asıl hedefi ise üniversite öğretim üyelerinin devlet ideolojisi dışındaki fikirleri ifade etmelerine mani olmaktı.

Şevket Süreyya, “Darülfünun’un İnkılâp Has-sasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı”, *Kadro*, Sayı:14, Şubat-1933.

Tekinalp, *Türk Ruhu*, Remzi Kitapevi, İstan-bul-1944.

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi*, Altın Kitaplar, İstanbul-1983.

Widman, Horst, *Atatürk ve Üniversite Refor-mu*, Çev. Aykut Kazancıgil- Serpil Bozkurt, Ka-balıcı Yay., İstanbul-2000.

Yıldız, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik”, *Mo-dern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, Ed. Ahmet İnel, İletişim Yay., İstanbul-2001.

Zeki Mesut, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Aralık 1932.